

Despre Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie – ca structură catehetic-euharistică, sfințitoare, apologetică și mărturisitoare

Abstract

The Liturgy is a “sanctifying eucharistic-catechetical structure” in which we are educated towards salvation in a thanksgiving atmosphere and sanctified through word and communion with the Body and Blood of the Lord. The Liturgy is the paradigm of the unity between the word and the sacrament, the sacrament by means of which the divine gift is being shared and Christ Himself unifies with the faithful confirming and strengthening the word, which is transformed from a message about Christ into a real participation to His divine life. On the whole, the Holy Liturgy is catechesis and thanksgiving. In the first part, during the Liturgy of catechumens the catechetical aspect is prevalent while during the Liturgy of the faithful the prevalent aspect is the eucharistic one. The Eucharistic structure of the main service in which the Church is fulfilling himself emphasizes the importance of thanksgiving. During The Holy Liturgy the catechesis and the prayer are wedded together having as their climax the communion with the very Embodied Truth. All the acts and the prayers of the Liturgy are trying to reveal the mystery of the salvation and to help us know, in Holy Spirit and in communion, “*the only true God and Jesus Christ*” (John 17, 3) towards eternal life.

1. Introducere

Biserica este viața cea adevărată în comuniune cu izvorul vieții, Dumnezeu, pe care omul a pierdut-o prin păcat și pe care Iisus Hristos ne-o dăruiește în Duhul Sfânt, este prezența în această lume a Împărăției lui Dumnezeu. Cultul divin, ansamblul slujbelor Bisericii, reprezintă intrarea noastră în această Împărăție, împărtășirea concretă în Duhul Sfânt de viața cea nouă în Iisus Hristos, de dreptatea, pacea și bucuria în Duhul Sfânt ce caracterizează Împărăția lui Dumnezeu (Romani 14, 17). Cultul divin este însăși viața Bisericii iar centrul cultului ortodox este Sfânta Liturghie, numită de Sfântul Dionisie Areopagitul Taina Tainelor deoarece ea încununează tot ceea ce s-a dat prin celelalte slujbe și unește cel mai deplin pe fiecare credincios și pe toți în Dumnezeul cel Unul și infinit în iubire desăvârșind comuniunea cu Dumnezeu¹.

Întemeiată de Mântuitorul Iisus Hristos la Cina cea de Taină (Mt. 26, 26-28; Mc. 14, 22-24; Lc. 22, 19-20, I Cor. 11, 22-25), Sfânta Liturghie a evoluat în decursul secolelor de la simplitatea originară la bogăția de azi, păstrând elementele esențiale prezente încă de la început. Ea poate fi descrisă ca o „structură catehetic-euharistică și sfințitoare”² în care suntem educați spre mântuire într-o atmosferă de mulțumire și sfințiți atât prin cuvânt cât și prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului. În Sfânta Liturghie cuvântul se unește cu Taina conducându-ne de la cunoașterea intelectuală, rațională, a adevărurilor de credință la cunoașterea lor duhovnicească, prin experiență, la cunoașterea mântuitoare a lui Dumnezeu (Ioan 17, 3).

2. Despre Cuvânt și Taină

Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie este alcătuită dintr-o parte pregătitoare, Proscomidia, săvârșită în taină de către preot în altar, și două părți ale Liturghiei propriu-zise, slujită de către clerici împreună cu credincioșii: Liturghia Cuvântului sau a catehumenilor și

Liturghia Euharistică sau a credincioșilor. Liturghia Cuvântului și Liturghia Euharistică au o structură paralelă și sunt indisolubil legate. Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu convoacă, vorbește, Se istorisește și, în cele din urmă, Se oferă pe Sine ca hrană³. La Liturghia Cuvântului, în timpul căreia în centrul Sfintei Mese se află Sfânta Evanghelie, Dumnezeu Cuvântul ne vorbește și ni se împărtășește prin cuvânt: citirile din Sfânta Scriptură, predica, rugăciunea și cântarea căci „*cel ce ascultă cuvântul Meu și crede în cel ce m-a trimis pe Mine are viață veșnică*” (Ioan 5, 24) iar „*cuvintele Mele duh sunt și viață*” (Ioan 6, 23). La Liturghia Euharistică în centrul Sfintei Mese se află Potirul euharistic descoperindu-ne sensul principal al acesteia și anume prefacerea pâinii și vinului în Trupul și Sângele Domnului prin pogorârea Duhului Sfânt invocat în rugăciunea preotului și a credincioșilor și împărtășirea cu acestea, adică cu Însuși Dumnezeu Cuvântul întrupat, căci „*Cuvântul S-a făcut trup*” (Ioan 1, 14) și „*dacă nu veți mânca Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sângele Lui, nu veți avea viață în voi*” (Ioan 6, 53).

La Sfânta Liturghie Iisus Hristos comunică viața Sa dumnezeiască și înfăptuiește legătura cu noi prin cuvânt și trup. Liturghia Cuvântului se împlinește în Liturghia Euharistică, cele două părți ale Sfintei Liturghii realizând numai împreună întâlnirea deplină cu Iisus Hristos cel Înviat și intrarea Bisericii în Împărăția lui Dumnezeu. Cuvântul și Taina (lucrarea sacramentală a Bisericii) sunt inseparabile, formând împreună un mediu unic și unitar de comuniune între Dumnezeu și om, o părtășie reciprocă între viața dumnezeiască și viața omenească⁴. Prin cuvânt Dumnezeu vorbește omului, îl învață tainele mântuirii și îl cheamă la credință: „*credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos*” (Romani 10, 17). Însuși Dumnezeu Cuvântul S-a întrupat pentru a dăruii oamenilor cuvintele vieții veșnice (Ioan 6, 23) și a le descoperi căile mântuirii. Dar auzirea și primirea cuvântului nu este suficientă pentru mântuirea noastră. „*Moartea și învierea Mântuitorului devin moartea și învierea noastră nu doar pentru că noi aflăm despre ele prin cuvânt, ci mai ales pentru că ele se imprimă dinamic în noi prin Sfintele Taine în general, mai ales prin Botez și Euharistie*”⁵. Taina, lucrarea sacramentală a Bisericii prin care se împărtășește harul dumnezeiesc și Hristos Însuși se unește cu cei ce cred, confirmă și dă putere cuvântului, transformându-l dintr-un mesaj despre Hristos într-o participare reală la viața Sa dumnezeiască. „*Cuvântul nu este purtător al harului egal cu Tainele. El pregătește și întărește Tainele, iar Tainele dau cuvântului eficiență și putere, îl fac vizibil sau lucrător în viața omului*”⁶. Deși nu este egal cu Tainele, cuvântul este și el purtător de har. Harul dumnezeiesc se împărtășește atât prin cuvânt cât și prin Taină. Cuvântul cheamă, trezește, deschide ușa inimii prin credință, Tainele, îndeosebi dumnezeiască Euharistie, fac să între Hristos în camera noastră să cinăm cu El⁷. Cuvântul nu premerge doar Tainei ci și însoțește săvârșirea acesteia. El constituie forma Tainei și îi conferă eficacitate, explică sensul Tainei chiar în momentul săvârșirii acesteia și situează Taina în sfera credinței invitând la primirea ei cu credință⁸. De aceea jertfa euharistică este numită, atât în anfora Sfântului Ioan Gură de Aur cât și a Sfântului Vasile cel Mare, slujbă cuvântătoare (λογική λατρία)⁹, adică o slujbă purtată, informată de către cuvânt, limbaj, cântec, rugăciune¹⁰.

Pe de altă parte, Taina dă putere cuvântului care își găsește expresia cea mai deplină în context sacramental. Fie că este făcut prezent prin lecturile biblice sau predică, prin mărturisirea de credință sau rugăciune, prin psalmi sau imne liturgice, cuvântul este comunicat, exprimat și primit în actul eclezial al slujirii și în primul rând în Sfânta Liturghie. În cadrul slujbelor Bisericii cuvântul își asumă o valoare sacramentală: ritualul tainic este cadrul în care cuvântul se exprimă în modul cel mai elocvent și cel mai puternic. Acest lucru este adevărat numai pentru că în Taină Cuvântul lui Dumnezeu Însuși este prezent ca Dăruitor și Dăruit, El este și săvârșitorul jertfei euharistice și Jertfa euharistică¹¹. Sfânta Liturghie, Taina Tainelor, este paradigma unității între cuvânt și Taină¹². Liturghia catehumenilor are în centru cuvântul, împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvânt. Liturghia credincioșilor are

în centru Taina, împărtășirea cu Cuvântul făcut trup. Cele două părți ale Sfintei Liturghii sunt indisolubil legate, Liturghia catehumenilor pregătind și împlinindu-se în Liturghia credincioșilor. Unitatea între cuvânt și Taină este fundamentală și revelată în Iisus Hristos Care este, în același timp, Cuvânt și Taină: „Fiul lui Dumnezeu întrupându-Se ni S-a descoperit nouă ca Cuvântul personal al lui Dumnezeu și Taina pleneră a mântuirii”¹³. El nu ne-a vorbit doar ci ne-a și dăruit Trupul Său spre hrană. Trupul Mântuitorului este purtător de energie dumnezeiască mai mult decât cuvântul Său. Necesitatea de a comunica prin Taine energia din însuși Trupul Său de viață făcător este impusă de faptul că avem și noi un trup. Numai Trupul transfigurat al Domnului prin energia dumnezeiască poate să transfigureze și trupul nostru din muritor în nemuritor¹⁴. Dar Taina singură nu realizează întâlnirea deplină cu Iisus Hristos ci numai împreună cu cuvântul lui Dumnezeu. Prin ascultarea și împlinirea cuvântului ne pregătim mereu pentru primirea Tainei și înțelegem tot mai mult conținutul ei inepuizabil, iar prin Taina Euharistiei primim, în mod sacramental, tainic, însăși realitățile dumnezeiești semnificate, anunțate și descoperite prin cuvânt. În același timp, cuvântul lui Dumnezeu către noi, ca chemare la comuniune, naște cuvântul nostru către El, rugăciunea de laudă, mulțumire și cerere, care ne unește duhovnicește cu Iisus Hristos și cu întreaga Sfântă Treime¹⁵.

Liturghia Cuvântului premerge și se împlinește în Liturghia Euharistică pentru că cuvântul pregătește primirea Tainei. „Dacă n-am dobândit simțuri noi, dacă sufletul și trupul nostru nu s-au sfințit prin Taina Pocăinței, a Botezului și dacă n-a premers curățirea și hrănirea prin Cuvânt – *«sunteți curați pentru cuvântul pe care vi l-am spus»* (In. 15,3) și *«nu numai cu pâine va trăi omul ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu»* (Mt. 4,4), Biserica nu dă pe Cuvântul și Adevărul Întrupat ca pâine și vin sfințit”¹⁶. Drumul lui Luca și Cleopa spre Emaus după Învierea Mântuitorului (Luca 24, 13-32), este paradigma Sfintei Liturghii și a unității între cuvânt și Taină. Iisus se alătură celor doi ucenici și mai întâi le tâlcuiește „*toate Scripturile cele despre El*” (v. 27). Deși nu Îl recunosc, ucenicii primesc harul dumnezeiesc prin cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos pentru că, așa cum mărturisesc mai târziu, simțeau că „*ardea inima în ei când le vorbea pe cale și le tâlcuia Scripturile*” (v. 32). Este tocmai Liturghia Cuvântului care își găsește împlinirea în Liturghia Euharistică, adică în Cina de la Emaus când Iisus Hristos actualizează Cina cea de Taină repetând cele patru acte principale săvârșite atunci și anume: „*a luat*” pâinea, „*a binecuvântat*”, „*a frânt*” și „*le-a dat*” (v. 30). Taina Euharistiei pecetluiește cuvântul împărtășit pe cale, prin primirea Tainei ochii ucenicilor deschizându-se. Ei Îl recunosc astfel pe Iisus Hristos care se face nevăzut dar rămâne prezent în ei prin cuminecare (v. 31). Întâlnirea lui Iisus Hristos Înviat cu Luca și Cleopa ne învață că cuvântul, atâta timp cât nu se împlinește, nu culminează în împărtășirea euharistică, deși este purtător de har, rămâne exterior ființei profunde a omului¹⁷. La fiecare Sfântă Liturghie suntem chemați să refacem duhovnicește drumul ucenicilor spre Emaus și să primim viața dumnezeiască prin cuvânt și Taină.

Sfânta Liturghie este o cateheză desăvârșită pentru că cuvântul împărtășit atât în Liturghia Cuvântului cât și în Liturghia Euharistică, se împlinește în Taină. „Prin Taină noi devenim părtași Aceluia care vine și rămâne în noi în cuvânt. În Taină Iisus Hristos Cuvântul devine viața noastră”¹⁸. Primirea cuvintelor vieții veșnice este pecetluită așadar de unirea cu Dumnezeu Cuvântul făcut trup. Liturghia Cuvântului are un caracter preponderent catehetic. În această parte a Liturghiei cuvântul răsună în Biserică în special prin lecturile biblice și predică. Dar cuvântul răsună în continuare și în timpul Liturghiei Euharistice, împlinind și o funcție catehetică, prin rostirea simbolului de credință, prin anaforaua liturgică, prin celelalte rugăciuni, ecfonise și imne liturgice. Epicleza reprezintă momentul culminant în care cuvântul se unește cu Taina: „Acum se săvârșește Taina. Acum se unește adânc Cuvântul cu Taina. Până acum a lucrat Cuvântul: – Cuvânt este Evanghelia, cuvânt dumnezeiesc. Cuvânt este

predica, kerigma, cuvânt în numele lui Dumnezeu-Cuvântul. Cuvânt este rugăciunea. Cuvânt este Epicleza însăși, este Cuvântul care cheamă Duhul Sfânt. Dar Taina, Sacramentul prin care Duhul Sfânt preface Darurile în Trupul și Sângele lui Iisus Hristos, aceasta este mai mult decât cuvântul, este act. Taina este plinirea Cuvântului, este «pliroma» cuvântului în iconomia mântuirii noastre. – «Și Cuvântul s-a făcut trup...» prin Duhul Sfânt. Aceasta este Taina: plinătatea sfințirii și momentul suprem al dumnezeieștii Liturghii. – «*Voia lui Dumnezeu aceasta este: sfințirea voastră*» (I Tesaloniceni 4, 3)¹⁹. În Sfânta Liturghie Cuvântul se unește cu Taina spre sfințirea noastră²⁰.

3. Despre cateheză și mulțumire

Sfântul Nicolae Cabasila, în tâlcuirea pe care o face Sfintei Liturghii²¹, arată că săvârșirea acesteia are ca obiect prefacerea darurilor de pâine și vin în Trupul și Sângele Domnului iar ca scop sfințirea credincioșilor. Sfințirea se împlinește prin împărtășirea cu Sfintele Taine, rațiunea de a fi a întregii slujbe care este o înălțare continuă spre acest moment suprem. Rugăciunile, cântările, citirile din Sfânta Scriptură, toate rânduieștile Liturghiei, sunt mijloace care ne pregătesc pentru sfințirea prin împărtășire având însă și ele putere de a ne sfinți prin întâlnirea cu Dumnezeu pe care o mijlocesc și prin aspectul lor catehetic: ne întorc gândul către Dumnezeu, ne învață bunătatea și iubirea Lui de oameni dar și dreptatea și judecata Lui sădind în sufletele noastre iubirea și frica de Dumnezeu și făcându-ne mai zeloși întru păzirea poruncilor Sale.

Cateheza se împlinește în Euharistie luând în cea de a doua parte a Liturghiei forma de mulțumire și culminând în împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului prin care ne sfințim. De aceea, pe bună dreptate, se poate spune că Sfânta Liturghie este o „structură catehetic-euharistică și sfințitoare”²². Liturghia în ansamblul ei este cateheză și mulțumire, în ea suntem educați spre mântuire și sfințiți de Duhul Sfânt într-o atmosferă de mulțumire, în prima ei parte, Liturghia catehumenilor, predominând aspectul catehetic iar în cea de a doua, Liturghia credincioșilor, cel euharistic, mulțumitor. Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie este o cateheză desăvârșită, tipul oricărei cateheze care nu trebuie doar să transmită o credință exactă ci să introducă într-o credință vie punându-ne într-o relație directă, de comuniune, cu Dumnezeu și cu ceilalți membri ai Bisericii. Prin caracterul ei comunitar Sfânta Liturghie face să fie trăită intens taina comuniunii ecleziale și, prin aceasta, cea a Împărăției lui Dumnezeu pe care o anunță și o anticipează. Analiza Liturghiei ne descoperă cum aceasta „cu o artă desăvârșită inițiază treptat, trezește atenția, stimulează toate capacitățile minții omenești și o face să se cutremure în fața Tainelor”²³. Dar Sfânta Liturghie, ca de altfel întreg cultul ortodox nu se adresează numai minții. Toate simțurile trupești sunt antrenate: văzului i se adresează icoanele și gesturile liturgice, auzului cântarea, rugăciunile și predica, mirosului tămâia, pipăitului toate lucrurile sfinte din locașul bisericii care sunt atinse cu evlavie, gustului Însuși Trupul și Sângele lui Iisus Hristos: „*Gustați și vedeți că bun este Domnul...*” (Ps. 33,8). Întreaga ființă a omului, mintea, inima și trupul, este atrasă în slăvirea lui Dumnezeu, Liturghia conducându-ne la întâlnirea cu Dumnezeu și cunoașterea Lui.

Structura euharistică a slujbei esențiale prin care Biserica se împlinește scoate în evidență importanța mulțumirii și ne învață să fim mulțumitori (Col. 3,15; Evr. 12,18). În Sfânta și Dumnezeiasca Liturghie cateheza se împlinește în mulțumire pentru că mulțumirea este dovada cunoașterii lui Dumnezeu, a cunoașterii Lui existențiale care înseamnă întâlnire, comuniune și unitate cu El. Mulțumirea este singurul răspuns deplin și real al omului la darurile lui Dumnezeu: creația, răscumpărarea și Împărăția²⁴. În fața a tot ceea ce Dumnezeu a făcut pentru noi, a darurilor pe care le revărsă peste noi și, mai ales, a jertfei mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu prin care ne-a deschis porțile raiului, nu putem fi decât mulțumitori. „Într-adevăr suntem datori să mulțumim, remarcă Sfântul Chiril al Ierusalimului, pentru că

ne-a chemat la un har atât de mare deși eram nevrednici, pentru că s-a împăcat cu noi deși Îi eram vrăjmași (Romani 5, 10), pentru că am fost învredniciți de înfierea Duhului (Romani 8, 15)”²⁵. Sfântul Apostol Pavel arată că omul restaurat în Iisus Hristos, omul cel nou care „se înnoiește, spre deplină cunoștință, după chipul Celui ce l-a zidit” (Coloseni 3, 15), este mulțumitor (Coloseni 3, 15). Faptul de a fi mulțumitor este plinătatea cunoașterii lui Dumnezeu căci cel ce L-a cunoscut pe Dumnezeu nu poate fi decât mulțumitor. Mulțumirea față de Dumnezeu, care izvorăște din cunoașterea Lui, este trăirea raiului, este starea celor care au fost făcuți părtași Împărăției lui Dumnezeu. Prin mulțumirea față de Dumnezeu se restabilește și cunoașterea integrală a lumii, recunoașterea acesteia ca lume a lui Dumnezeu, ca darul iubirii Lui, ca chemarea de a cunoaște în toate pe Dumnezeu, de a fi în comuniune cu El prin toate²⁶. Mulțumirea fiind împlinirea cunoașterii este și împlinirea libertății celei adevărate pe care ne-o dă cunoașterea adevărului: „Și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va face liberi” (Ioan 8, 32). Cel care L-a cunoscut pe Dumnezeu acela îi mulțumește, iar cel care îi mulțumește lui Dumnezeu este liber. Mulțumirea este starea omului desăvârșit care s-a îmbrăcat întru dragoste și în inima căruia stăpânește pacea lui Iisus Hristos (Coloseni 3, 14-15). De aceea Sfântul Pavel ne îndeamnă ca „*orice ați face, cu cuvântul sau cu lucrul, toate să le faceți în numele Domnului Iisus și prin El să mulțumiți lui Dumnezeu-Tatăl*” (Coloseni 3, 17). Dacă toate cele făcute cu cuvântul sau cu lucrul trebuie să le facem în numele Domnului Iisus Hristos și prin El să mulțumim Tatălui (Coloseni 3, 17), cu atât mai mult Sfânta Liturghie, care este Taina Tainelor, centrul vieții Bisericii și al vieții creștinului, este săvârșită în numele Domnului Iisus și este o mulțumire adusă Tatălui. De aceea Sfânta Liturghie este numită și Euharistie, termen care în limba greacă înseamnă mulțumire. Această mulțumire se împlinește mai ales în ce de a doua parte a Liturghiei, numită pentru aceasta Liturghia euharistică sau a credincioșilor, luând forma concretă a anaforalei (marea rugăciune prin care mulțumim Tatălui pentru creație și mântuirea împlinită de Fiul și îi cerem să trimită Duhul Sfânt pentru a preface Cinstitele Daruri în Trupul și Sângele Domnului) și a împărțirii cu Sfintele Taine. De aceea prin Dumnezeiasca Euharistie, în sens strict, se înțelege Taina prefacerii pâinii și vinului în Trupul și Sângele Domnului și împărțirea cu acestea. „Prin mulțumire se împlinește sensul Sfintei Liturghii ca înălțare a Bisericii spre Prestolul (altarul) ceresc, ca Taina Împărăției lui Dumnezeu. Spre această înălțare este îndreptată și duce întreaga Liturghie”²⁷. Îndemnul preotului, a protosului „Să mulțumim Domnului!” rostit în încheierea dialogului preanaforal este invitația făcută întregii adunări de a intra în inima Liturghiei, unindu-ne cu toții în mulțumire prin rostirea anaforalei și prin împărțirea cu Trupul și Sângele Domnului, este chemarea de a ne arăta calitatea de membri ai Trupului lui Iisus Hristos, Biserica, renăscuți prin har și îmbrăcați în omul cel nou, ajunși la adevărata cunoaștere și libertate în Iisus Hristos și în Duhul Sfânt.

4. Despre rugăciune și cateheză

Rugăciunea și cateheza sunt două aspecte complementare ale actului liturgic în general și ale Sfintei Liturghii în special. Activitatea catehetică a Bisericii, înțeleasă ca învățătură spre viața veșnică ce presupune transformarea omului până la „*starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos*” (Efeseni 4, 13), este strâns legată de cult și se împlinește în acesta. „Orice educație religioasă creștină trebuie să fie o educație ce pleacă de la rugăciune, prin rugăciune la rugăciune”²⁸. Rugăciunea este „culmea tuturor străduințelor ascetice, este centrul de la care toate celelalte faceri își trag puterea și întărirea”²⁹. Prin rugăciune omul intră în legătură personală cu Dumnezeu, aflat în el prin harul Său, se predă lucrării mântuitoare a harului și se face de bună voie și întru cunoștință împreună-lucrător cu acesta la mântuirea și îndumnezeirea sa în Iisus Hristos prin Duhul Sfânt. „Prin rugăciune răspundem chemării lui Iisus Hristos, îl implorăm, îl laudăm și îi mulțumim pentru toate

simțindu-L prezent în noi ca pe Tu care ne cheamă și agrăiește și nu ca pe un El de care ne vorbește preotul³⁰. Numai în stare de rugăciune, de deschidere spre Dumnezeu, omul poate primi în suflet „*cuvintele vieții acesteia*” (Fapte 5,19). Cuvintele lui Iisus Hristos sunt cuvinte de Sus, aparțin de sfera altor dimensiuni și de aceea pot fi înțelese și însușite numai „pe calea unei rugăciuni îndelungate și cu plângere multă”³¹. Altfel ele vor rămâne pentru totdeauna neînțelese omului oricât ar fi el de instruit chiar și teologic. Rugăciunea, cultul Bisericii, are întotdeauna un sens catehetic. Rugăciunile „se adresează minții și sunt elaborate teologic-dogmatic și soteriologic în așa fel încât efectul lor să fie iluminarea sufletului cu înțelepciunea divină și pătrundere ca idei care se întipăresc în gândirea credincioșilor încât prezența divină să fie cu adevărat o prezență harică, lucrătoare în suflet unde se pregătește și se consolidează, în mod experimental ceea ce Biserica numește atât de frumos gândirea credincioasă”³². Rugăciunea Bisericii nu poartă doar doctrina creștină ci o pune în lucru prin asceza care o însoțește și prin Tainele care o actualizează.

În Sfânta Liturghie cateheza și rugăciunea se împletesc desăvârșit având ca punct culminant împărțirea cu Însuși Adevărul întrupat. Toate actele și rugăciunile Liturghiei urmăresc să ne descopere taina mântuirii și să ne ajute să-l cunoaștem în Duhul Sfânt și în comuniune pe „*Dumnezeul cel adevărat și pe Iisus Hristos*” (In. 17,3) spre viața veșnică. Cu toate că întreaga Sfântă Liturghie are un profund sens catehetic, în prima ei parte, Liturghia catehumenilor sau a Cuvântului, aspectul catehetic este în prim plan, în primul rând prin citirile din Apostol și Evanghelie și explicarea lor în predică. Dar fragmentele citite din Sfânta Scriptură nu sunt propuse doar ca simple teme de meditație ci reprezintă întâlnirea directă, în rugăciune, cu Cuvântul lui Dumnezeu. Citirea recitativă a Evangheliei și Apostolului ca și plasarea acestora în contextul cântării Aliluia și a trisaghionului ne arată modul în care Cuvântul lui Dumnezeu ajunge în Biserică venind nu pur și simplu din trecut ca o carte și un canon fixat ci mai ales din realitatea eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu³³. Înainte de fiecare citire întâistătorul slujbei dăruiește adunării pacea lui Iisus Hristos rostind: „Pace tuturor!”. Aceasta este o rugăciune ca pacea lui Iisus Hristos să se sălășluiască în sufletele celor prezenți pentru ca acestea să devină ogor roditor pentru sămânța cuvântului (Matei 13, 23). Înainte de citirea Evangheliei protosul rostește o rugăciune care este o adevărată epicleză scripturistică în care cerem prefacerea tainică a Scripturii în Cuvântul lui Dumnezeu care se dă ca hrană³⁴, iar credincioșii, atât înainte cât și după citirea Evangheliei, salută cu bucurie prezența lui Iisus Hristos, care vine să ne învețe și să ni se împărțesească prin cuvintele Sale, exclamând „Slavă Ție Doamne, slavă Ție!”.

Aspectul catehetic al Liturghiei catehumenilor nu se reduce la citirea și explicarea Scripturii, rugăciunile, ecfonisele, imnele, gesturile având o bogată încărcătură catehetică. Încă de la început, Binecuvântarea mare este o slăvire, o lăudare a Împărăției Sfintei Treimi care ne învață că scopul Sfintei Liturghii este intrarea în această Împărăție, că Împărăția este veșnică, este extinderea iubirii Sfintei Treimi la noi și ni s-a deschis prin crucea Fiului lui Dumnezeu. Ectenia mare, rugăciunea atotcuprinzătoare a Bisericii care îmbrățișează întreaga lume, precum și ecteniile mici, care sunt o prescurtarea a acesteia, ne învață să ne rugăm conștientizându-ne asupra importanței rugăciunii noastre. Ecfonisele acestor ectenii ne învață că lui Dumnezeu în Treime i se cuvine „toată slava, cinstea și închinăciunea” deoarece a Lui este „stăpânirea și (...) Împărăția și puterea și slava”. Slăvindu-l, cinstindu-l, închinându-ne lui Dumnezeu nu facem decât să-i dăm ceea ce I se cuvine. Dar faptul că a lui este „stăpânirea și puterea și slava” trebuie să ne umple de nădejde pentru că „bun și iubitor de oameni” este Dumnezeu nostru. Antifoanele ne pregătesc pentru intrarea în Împărăția lui Dumnezeu învățându-ne starea în care trebuie să participăm la Sfânta Liturghie (Antifonul I), cine este Iisus Hristos Cel care ne-a deschis calea spre Împărăție și ne dă puterea de a intra în ea (Antifonul al II-lea – Unule Născut) și condițiile intrării în Împărăția lui Dumnezeu (Antifonul al III-lea – Fericitile). Antifonul al II-lea, imnul Unule Născut, „una dintre cele mai pline de

învățătură alcătuită care se spun la o slujbă dumnezeiască³⁵, este o adevărată mărturisire de credință în formă de rugăciune care exprimă învățătura hristologică a Bisericii definite la primele cinci sinoade ecumenice. Sinteză a predicii de pe munte, Antifonul al III-lea – Fericitările reprezintă în același timp o învățătură și o rugăciune pentru a le putea pune în practică. Cântându-le mereu la slujbă ne este mai ușor să le reținem și să le avem tot timpul în minte pentru a ne strădui să le împlinim. Ritualul Intrării mici care constă în purtarea Evangheliei de către diacon sau preot prin mijlocul credincioșilor, intrarea prin ușile împărătești (simbol al ușilor cerului) și așezarea ei pe Sfânta Masă (simbol al Împărăției lui Dumnezeu) exprimă întreaga lucrare mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu Care S-a întrupat și a venit în lume „ca să lumineze pe tot omul care vine în lume” (Ioan 1, 9), a trecut prin mijlocul oamenilor pentru a Se face cunoscut și pentru a-L face cunoscut pe Tatăl („Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine și pe Tatăl Meu L-ați fi cunoscut” – Ioan 14, 7) și a-i conduce astfel în Împărăție³⁶. Ridicarea Evangheliei și exclamația „Înțelepciune, drepti!” este o mărturisire a prezenței lui Iisus Hristos și o atenționare asupra felului în care trebuie să-L întâmpinăm: cu sufletul deschis spre primirea Înțelepciunii supreme și cu trupul drept, în stare de veghe. Cântarea „Veniți să ne închinăm și să cădem la Hristos ...” este un îndemn adresat tuturor de a se închina și cădea duhovnicește la Iisus Hristos, Cel prin care dobândim mântuirea. Trisaghionul, cântat înainte de citirile scripturistice, exprimă uimirea sufletului în fața sfințeniei lui Dumnezeu pe care slujirea divină ne-o descoperă fără să ne-o explice. După momentul central al Liturghiei catehumenilor reprezentat de citirile din Apostol și Evanghelie și predică, ectenia întreită, rugăciunea Bisericii pentru nevoile particulare ale omului, ne învață valoarea unică și irepetabilă a fiecărei persoane și necesitatea de a ne ruga pentru ea. Ectenia morților, ca o prelungire a ecteniei întreite, este o cerere stăruitoare ca mila lui Dumnezeu să se reverse și asupra celor adormiți, învățându-ne responsabilitatea noastră față de aceștia. Ectenia catehumenilor, care încheie Liturghia catehumenilor, este expresia caracterului misionar al Bisericii învățându-ne că chemarea de bază a Bisericii este de a se îndrepta spre lume cu scopul de a o întoarce spre Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Dacă Liturghia catehumenilor are un sens predominant catehetic, Liturghia credincioșilor (euharistică) este o actualizare a Cinei celei de Taină având în centru prefacerea pâinii și vinului în Trupul și Sângele Domnului și împărtășirea cu acestea. Dar catehizarea nu încetează. Principalele momente cu semnificație catehetică sunt rostirea Crezului și a anaforalei liturgice. Crezul niceo-constantinopolitan, sinteza dogmelor credinței noastre, este rostit în contextul Sfintei Liturghii atât ca o mărturisire de credință cât și ca o proclamare a credinței, prilej pentru toți de a învăța dreapta credință. Anaforaua este rugăciunea centrală a slujbei prin care se aduce Sfânta Jertfă împlinindu-se obiectul Sfintei Liturghii și anume prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și Sânge în scopul sfințirii credincioșilor³⁷. În anafora rugăciunea ia forma mulțumirii adusă de către Biserică lui Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale, mulțumire care izvorăște din contemplarea tainei lui Dumnezeu și a iconomiei Sale mântuitoare. În vechime anaforaua era rostită cu voce tare, în auzul tuturor, fapt care face ca textul ei să aibă un pronunțat caracter catehetic, fiind o adevărată mărturisire de credință ortodoxă exprimată sub formă de mulțumire. Prin citirea ei cu voce tare la fiecare Liturghie se susținea cunoștința tuturor credincioșilor în cele ale credinței. Ei se rugau învățând dreapta credință, învățând să fie mulțumitori față de Dumnezeu. Începând cu cele mai vechi anaforale cunoscute se poate stabili un paralelism riguros între acestea și simbolurile de credință rostite la Botez³⁸. Acest paralelism este valabil și în ceea ce privește anaforalele Sfinților Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare pe de o parte și crezul niceo-constantinopolitan pe de altă parte. Introducerea rostirii Simbolului de credință în Liturghie și generalizarea practicii rostirii anaforalei în taină a făcut ca funcția pedagogică explicită a anaforalei să fie transferată în mod spontan asupra simbolului de credință³⁹.

Însă funcția catehetică a Liturghiei credincioșilor nu se reduce la simbolul de credință și la anafora, toate celelalte rugăciuni și ritualuri având și un sens catehetic. Intrarea mare, care cuprinde o serie de ritualuri de pregătire duhovnicească a slujitorilor și credincioșilor și de pregătire materială a altarului și a darurilor pentru aducerea sfinte jertfe, este actul jertfelnic al Bisericii de a-I oferi lui Dumnezeu ofranda vieții noastre și, în același timp, participare la jertfa lui Iisus Hristos. Imnul heruvimic ne pregătește pentru întreaga Sfântă Liturghie a credincioșilor atrăgându-ne atenția asupra privilegiului înfricoșător de a participa la aceasta alături de puterile îngerești și închipuind tainic pe heruvimi. Scopul acestei participări este primirea lui Iisus Hristos, Împăratul tuturor, prin împărțășire, pentru a ne face vrednici de aceasta fiind nevoie să lepădăm toată grija lumească. Rugăciunile pentru credincioși și rugăciunea din timpul Heruvicului ne învață că la Sfânta Liturghie slujesc atât clericii cât și credincioșii, fiecare în rândul treptei sale, dar adevăratul săvârșitor al slujbei este Iisus Hristos. Preotul, ca cel „îmbrăcat cu harul preoției”, are o răspundere personală deosebită pentru plinătatea vieții bisericești și, de aceea, trebuie să caute să se ridice la înălțimea slujirii sale pentru că numai hirotonia nu îl face în mod automat un slujitor vrednic. Prin pomenirea diferitelor categorii de credincioși, în timpul procesiunii cu Cinstitele Daruri, dobândim conștiința sobornicității Bisericii, rugându-ne ca toți să primească darul vieții veșnice. Ectenia cererilor, după ce îndeamnă poporul din biserică să se asocieze rugăciunii punerii înaintea darurilor rostită de către protos în altar, continuă cu cererile pentru popor învățându-ne să lepădăm păcatul și să căutăm mai întâi pocăința pentru ca să putem da un răspuns bun la înfricoșătoarea judecată. Îndemnul diaconului „Să ne iubim unii pe alții ca într-un gând să mărturisim!” și răspunsul „Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită” scoate în evidență faptul că iubirea dintre noi este premiza mărturisirii credinței în Sfânta Treime și, chiar mai mult, însăși această iubire este o mărturisire de credință în Sfânta Treime, structura supremei iubiri. Ritualurile de pregătire pentru împărțășanie care urmează după anafora continuă catehizarea. Ectenia „Pe toți sfinții pomenindu-i ...” ne pune în față exemplul sfinților și ne învață că toate cererile noastre trebuie să se concentreze în a cere împărțășirea Sfântului Duh care înseamnă participare reală la viața dumnezeiască⁴⁰ ca rod al cuminecării cu Trupul și Sângele Domnului și este condiția unirii noastre în Trupul lui Iisus Hristos, Biserica. Rugăciunea domnească, Tatăl nostru, este un moment culminant al pregătirii pentru împărțășire și al întregii Sfinte Liturghii în care învățăm, rugându-ne, că suntem fii ai Tatălui ceresc și, ca urmare, frați între noi, că trebuie să facem voia lui Dumnezeu legea vieții noastre, că iertarea păcatelor noastre de care avem atâta nevoie depinde de iertarea pe care noi o dăm celor care ne greșesc și că hrana cea adevărată, pâinea spre ființă, este Sfânta Împărțășanie. Exclamația „Sfintele sfinților!” ne atrage atenția că cele sfinte, aică Trupul și Sângele Domnului, se cuvin numai sfinților. Răspunsul: „Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos ...” arată că numai Iisus Hristos este sfânt și izvor al sfințeniei iar noi îndrăznim să ne apropiem de acestea numai în virtutea poruncii lui Iisus Hristos și conștiința de nevrednicia noastră.

Împărțășirea clericilor și credincioșilor este împlinirea și rațiunea de a fi a întregii Liturghii. Cântările și rugăciunile ne conștientizează asupra importanței acesteia. „Trupul lui Hristos primiți și din izvorul cel fără de moarte gustați” cântăm în timpul împărțășaniei iar cântarea de după aceasta, preluată din slujba Cincizecimii, ne arată roadele cuminecării: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc, am aflat credința cea adevărată, nedespărțitei Sfinte Treimi închinându-ne ...”. Ectenia ne învață că marelui dar al Trupului și Sângelui Domnului trebuie să-i răspundem cu mulțumire.

Rugăciunile finale ale Sfinte Liturghii ne îndeamnă și ne învață să ieșim „cu pace” din biserică ducând pacea și darul lui Dumnezeu primite la Liturghie acasă și oriunde ne aflăm. Să continuăm, cu alte cuvinte, Liturghia printr-o “Liturghie după Liturghie” slujind lui Dumnezeu și semenilor cu dragoste și dăruire neîmputinate⁴¹.

5. Dumnezeiasca Euharistie - punctul culminant și rațiunea de a fi a Sfintei Liturghii

Așadar, Sfânta Liturghie este slujba esențială în care Biserica se înalță în Împărăția lui Dumnezeu prefăcând viața noastră în comuniune, din iubire, cu Sfânta Treime și între noi. Euharistia este punctul culminant și rațiunea de a fi a Sfintei Liturghii. Nicolae Cabasila își începe tâlcuirea Sfintei Liturghii cu afirmația că săvârșirea acesteia are ca obiect prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și sânge al Domnului în scopul sfințirii credincioșilor prin împărtășirea cu acestea. Întreaga rânduială a Liturghiei este o pregătire și un urcuș continuu spre unirea euharistică cu Iisus Hristos. În sfânta Liturghie Domnul și Mântuitorul Iisus Hristos este prezent în mod real nu numai în jertfa euharistică ci, după cum remarcă Părintele Stăniloae, în multe moduri: în cuvintele Sfintei Scripturi citite în Biserică, în cuvântul de propovăduire al preotului, în rugăciunile rostite de preot, în cântările credincioșilor. Sfânta Liturghie este un ansamblu unitar în care fiecare lucrare ne face părtași, într-o anumită măsură, lui Hristos și ne pregătește pentru unirea deplină cu El prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Lui.

Referindu-ne la Sfânta Liturghie ca fiind împlinirea pregătirii pentru Dumnezeiasca Euharistie vom susține că Sfânta Liturghie împlinește pregătirea personală a fiecăruia și pregătirea comunității pentru Euharistie fiind ultima și cea mai importantă etapă a acestei pregătiri, o împreună înaintare a Bisericii, călăuzită de Iisus Hristos, spre recunoașterea și primirea Mirelui. Fiecare Sfântă Liturghie este astfel o actualizare a drumului spre Emaus (Luc. 24, 13-35) Iisus Hristos vine în mijlocul nostru și ni se dăruiește mai întâi prin cuvintele Sale făcând să „ardă inimile în noi” (Lc. 24, 32) și să se nască în noi credința care să ne ajute să-L recunoaștem și să-L primim în Euharistie. Înaintarea în Liturghie spre momentul suprem al cuminecării cu Trupul și Sângele Domnului presupune o schimbare lăuntrică treptată prin primirea hranei teologice, mâncarea și băutura Cuvântului. *„De la metanoia (căința) personală a fiecărui credincios și dobândirea „minții lui Hristos” (I Cor. 2, 16) înaintăm la homonoia (același gând al) tuturor și la metamorfoza (transfigurarea) a toate (a trupului și a sufletului, a persoanei și a comunității) și la manifestarea în fiecare și în toți a tainei Cuvântului întrupat”* .

6. Liturghia Cuvântului și Liturghia Euharistică în unitatea lor realizează unirea cu Hristos

Cu alte cuvinte, în afara Proscomidiei, care este o parte introductivă, Liturghia propriuzisă este formată din două părți indisolubil legate și cu o structură paralelă: Liturghia Cuvântului (catehumenilor) și Liturghia Euharistică (credincioșilor). Prima are în centru hrana teologică, împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul prin cuvintele Sale pe care le auzim în lecturile scripturistice și în predică. A doua are în centru împărtășirea cu Dumnezeu Cuvântul întrupat adică cu însuși Trupul și Sângele Lui. Rugăciunile rostite de preot sau credincioși în ambele părți ale Liturghiei sunt mijloace prin care intrăm în legătură cu Iisus Hristos și ne pregătim pentru împărtășirea cu El. Liturghia Cuvântului pregătește și se împlinește în Liturghia Euharistică și amândouă, în unitatea lor, realizează întâlnirea și unirea cu Iisus Hristos.

Pregătirea pentru intrarea în împărăție - Liturghia Cuvântului se deschide cu **binecuvântarea mare** care proclamă scopul Sfintei Liturghii ca fiind intrarea în Împărăția Treimică a dragostei. Această intrare se poate împlini numai prin împărtășirea cu Fiul lui Dumnezeu întrupat care a biruit moartea prin cruce. **Ectenia Mare** este o rugăciune atotcuprinzătoare care îmbrățișează întreaga lume chemându-ne să lăsăm toată grija personală

și să ne identificăm cu rugăciunea Bisericii, învățând ierarhia creștină a valorilor. **Antifoanele** ne pregătesc pentru intrarea în împărăție arătându-ne starea în care trebuie să ne apropiem de Dumnezeu (antifonul I: „*Binecuvintează suflete al meu pe Domnul*”) mărturisind credința în Fiul lui Dumnezeu care ne-a deschis calea spre împărăție și ne dăruiește puterea de a intra în ea (antifonul II: „*Unule Născut*”). Antifonul III, Fericitirile, ne pune în față condițiile intrării în împărăție. **Intrarea Mică** constând în purtarea Evangheliei, icoana Cuvântului lui Dumnezeu, prin mijlocul credincioșilor și intrarea prin ușile împărătești, care simbolizează ușile cerului, în altar, imagine a Împărăției lui Dumnezeu, amintește întreaga lucrare a Fiului. Dumnezeu Cuvântul S-a întrupat și a venit în lume „*ca să lumineze pe tot omul care vine în lume*” (In. 1,9) și a trecut prin mijlocul oamenilor pentru a se face cunoscut și pentru a-L face cunoscut pe Tatăl („*Dacă M-ați fi cunoscut pe Mine și pe Tatăl Meu L-ați fi cunoscut*” In. 14,7) și a-i conduce astfel, cu Sine, în împărăție .

7. Despre consumarea sacramentală, euharistică a Cuvântului

Cântarea trisaghionului, după cum o arată rugăciunea corespunzătoare, unește îngerii și oamenii în slăvirea lui Dumnezeu descoperindu-ne sfințenia lui Dumnezeu și pregătindu-ne pentru primirea Cuvântului Lui. Lecturile scripturistice plasate în contextul doxologic al trisaghionului arată „*modul în care Cuvântul lui Dumnezeu ajunge în biserică venind nu pur și simplu din trecut, ca o carte sau un canon fixat ci, mai ales, din realitatea eshatologică a împărăției*”. Părinții Bisericii (Clement Alexandrinul, Origen, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigore Teologul) subliniază că, în Liturghie, Cuvântul este consumat euharistic, ne împărtășim de Dumnezeu prin cuvintele Sale. De aceea rugăciunea care precede Evanghelia este o adevărată epicleză pentru ca Duhul Sfânt să facă prezent Cuvântul lui Dumnezeu în mijlocul Bisericii Sale. Locul firesc al predicii este în continuarea Evangheliei reprezentând primirea Evangheliei în unitatea Bisericii peste care odihnește Duhul Sfânt, o parte esențială a Liturghiei Cuvântului.

Actualizarea Cinei celei de Taină - Liturghia Euharistică este o actualizare a Cinei celei de Taină și, implicit, a celor patru lucrări săvârșite atunci de Iisus Hristos: „*a luat*” (pâinea), „*a mulțumit și a binecuvântat*”, „*a frânt*” și „*a dat*” (ucenicilor). Acestor patru lucrări le corespund patru părți ale Liturghiei: **Intrarea Mare, anaforaua, frângerea, împărtășirea. „A luat”** - Intrarea mare este centrul ritualurilor preanoforale care au ca scop pregătirea materială a altarului și a darurilor și pregătirea duhovnicească a slujitorilor și a credincioșilor pentru aducerea jertfei duhovnicești și împărtășire. Imnul heruvic scoate foarte bine în evidență acest lucru. El nu se referă strict la procesiune așa cum în mod greșit a fost înțeles uneori prin analogie cu Liturghia darurilor mai înainte sfințite. Heruvicul este o introducere la întreaga acțiune liturgică de la anafora la împărtășanie. Îi învață pe credincioși că ei, care vor cânta cântarea întreit sfântă a heruvimilor (Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot ..., din timpul anaforalei) trebuie să lase toată grija lumească (Sus să avem inimile) ca să-L primească (*upodexomai*) pe Iisus Hristos în împărtășanie. Sfântul Ignatie al Antiohiei arată că în Biserică trebuie să fie unire în credință și dragoste. De aceea, înainte de înălțarea jertfei euharistice, această unitate se trăiește prin două acte liturgice: sărutarea păcii și rostirea Crezului. Credem că așa cum, în multe biserici, s-a revenit la practica rostirii în comun a Crezului, ar fi de dorit o revenire și la practica sărutării păcii și între credincioși (bărbați cu bărbați și femei cu femei) deoarece „*sărutarea aceasta unește sufletele unele cu altele și îndepărtează din suflete orice vrăjmășie*”. „**A mulțumit și a binecuvântat**” - Anaforaua este o lungă rugăciune de mulțumire adresată lui Dumnezeu Tatăl prin care se aduce jertfa euharistică. În vechime protosul adunării euharistice o rostea cu voce tare, în auzul credincioșilor care se asociau numai la ecfonismul final prin răspunsul „*Amin*”. Termenul de anafora înseamnă ridicare, înălțare, ofrandă, jertfă. Anaforaua își are izvorul în rugăciunea de

mulțumire și binecuvântare rostită de Mântuitorul în seara Cinei celei de Taină. În Biserica primară ierarhii aveau dreptul să improvizeze textul anaforalei dându-i o redactare personală, respectând însă o anumită schemă comună tuturor liturghisitorilor în ceea ce privește ideile exprimate. Cu timpul s-au impus anumite anaforale redactate de diferite personalități ale Bisericii. În Biserica Ortodoxă s-au păstrat în uz anaforalele Sfinților Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare. Având structura unei cuvântări, a unei istorisiri publice despre slava lui Dumnezeu și opera Lui, anaforaua este, mai ales în cazul Sfântului Vasile cel Mare, o adevărată sinteză a teologiei ortodoxe exprimată în formă doxologică. Ea are o structură trinitară, în cinstea Sfintei Treimi, putând identifica în cadrul ei trei părți în care se face referire specială la lucrarea fiecărei Persoane treimice urmate de rugăciunea de mijlocire generală a Bisericii.

8. Despre Anaforaua liturgică - rugăciunea centrală a Sfintei Liturghii

În cursul anaforalei se aduce mulțumire lui Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale, se face pomenirea lucrării mântuitoare a Fiului lui Dumnezeu, se înalță darurile de pâine și vin și se invocă Duhul Sfânt spre sfințirea acestora. Cuvântul se unește astfel cu Taina, pâinea și vinul se prefac, prin Pogorârea Duhului Sfânt, în Trupul și Sângele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Anaforaua scoate în evidență faptul că actualizarea lucrării mântuitoare a lui Hristos se face prin săvârșirea Sfintei Liturghii iar primirea roadelor acestei lucrări se face prin cuminecarea celor prezenți cu Sfintele Taine (scopul acestei slujbe): *„Pentru ca să fie celor ce se vor împărtăși spre trezirea sufletului, spre iertare păcatelor, spre împărtășirea cu Sfântul Tău Duh, spre plinirea împărăției cerurilor, spre îndrăznirea cea către Tine iar nu spre judecată sau spre osândă”* (anaforaua Sfântului Ioan Gură de Aur). Tot anaforaua ne descoperă și sensul eclezial al împărtășaniei care depășește abordarea ei strict individualistă: *„Iar pe noi pe toți care ne împărtășim dintr-o pâine și dintr-un potir să ne unești unul cu altul prin împărtășirea aceluiași Duh Sfânt”* (anaforaua Sfântului Vasile cel Mare). Reiese clar astfel că participarea la Liturghie se împlinește prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos. Rostirea cu voce tare a anaforalei în Biserica primară era expresia împreunei-slujiri a clerului și poporului în Sfânta Liturghie. Sfântul Ioan Gură de Aur arată că *„tot poporul binecredincios, laolaltă cu ceata preotească, în picioare și cu mâinile ridicate aduc înfricoșătoarea Jertfă”*. La Sfânta Liturghie nu pot fi spectatori pasivi. Credincioșii slujesc alături de cler și, pentru a sluji, este nevoie ca ei să audă și să înțeleagă rugăciunile rostite de preot în numele lor. Începând cu sec. V-VI s-a răspândit tot mai mult obiceiul citirii în taină a anaforalei. Acest obicei nu s-a impus datorită unor motive care să țină de esența Liturghiei ci din dorința de a câștiga timp printr-o rostire mai grăbită a anaforalei atunci când Liturghia s-a lungit ca urmare a introducerii imnelor cântate de credincioși. Nu există nici o reglementare a autorității bisericesti care să indice citirea în taină a anaforalei. Din contră, Împăratul Justinian prin Novella 137, cap. VI din 25 martie 565 interzice citirea în taină a anaforalei”. Dar măsura sa nu a putut opri răspândirea acestui obicei. S-a ajuns astfel ca rânduiala Liturghiei să ia înfățișarea *„unui serviciu dublu: de o parte unul cu caracter tainic săvârșit în tăcere de către liturghisitor în altar, iar altul exterior, perceptibil și executat de către diacon și popor (strană, cântăreș, cor) în văzul și auzul tuturor. Faptul acesta a făcut ca poporul să rămână din ce în ce mai străin și mai opac față de partea ce revine preotului adică tocmai de ceea ce este esențial și fundamental în acțiunea Liturghiei”*. În consecință apar și explicații ale Liturghiei care absolutizează rolul clerului transformându-i pe credincioși în simpli spectatori. Dezvoltarea în paralel a iconostasului și înțelegerea greșită a acestuia ca un zid despărțitor între cler și credincioși care ascunde lucrarea clerului a făcut ca uneori să se ajungă la identificarea caracterului tainic al Liturghiei cu păstrarea secretului în ce privește ceea ce preoții fac și rostesc. Dar această

înțelegere vine în contradicție flagrantă cu sensul profund al cultului creștin ortodox de împreună-slujire a clerului și credincioșilor.

Paralela, comparați și raportarea făcută între iconostas și citirea în taină a rugăciunilor în sensul despărțirii și ascunderii de credincioși este greșită dovedind o neînțelegere a sensului iconostasului. Iconostasul nu ascunde ci descoperă realitatea veșnică a împărăției cerurilor, el nu desparte ci unește Biserica pământească cu cea cerească pentru că iconostasul nu este un perete despărțitor ci un suport pentru icoane. Icoana învață, descoperă și unește de aceea iconostasul oferă toate posibilitățile unei participări depline și conștiente în cel mai înalt grad la Sfânta Liturghie. *„Deplinătatea liturgică constă în prezența iconostasului și în a face rugăciunile euharistice accesibile poporului. Numai în acest chip cuvântul și icoana își vor dobândi deplinătatea înțelesului lor”*. Citirea în taină a rugăciunilor Liturghiei a afectat serios caracterul catehetic al Sfintei Liturghii. În lipsa unei explicații speciale Liturghia a devenit tot mai neînțeleasă de popor, unitatea dintre Liturghie și Euhariștie nu a mai este percepută. *„Credincioșii au ajuns să nu mai priceapă rostul sacru, al Sfintei Liturghii și să participe tot mai rar la săvârșirea ei”* .

În vremurile și timpurile noastre, omul (post)modern vrea să înțeleagă ceea ce face și de aceea, în ultimul timp, tot mai mulți teologi subliniază importanța revenirii la citirea cu voce tare a rugăciunilor Liturghiei și în primul rând a anaforalei care are un rol esențial în pregătirea pentru împărtășanie: **”A frânt** - După anaforaua liturgică urmează ultimele ritualuri pregătitoare pentru cuminecare: „Rugăciunea **„Tatăl nostru”** în care credincioșii își mărturisesc unitatea fră țească, cer iertarea păcatelor și *„pâinea cea spre ființă”* adică însuși Trupul Domnului nostru Iisus Hristos. Exclamația *„Sfintele sfinților!”* atrage atenția la cele sfinte adică Trupul și Sângele Domnului sunt numai pentru sfinți.

Răspunsul *„Unul Sfânt, Unul Domn Iisus Hristos”* arată că numai El este sfânt și izvor al sfințeniei dar *„și noi suntem sfinți dar nu prin fire ci prin participare, prin nevoiță și rugăciune”* . Frângerea propriu-zisă a agnețului: **...A dat**” - Ultima parte a Liturghiei, împărtășirea, este împlinirea și rațiunea de a fi a întregii slujbe care este o înălțare continuă spre acest moment suprem. Unirea cu Hristos înseamnă a vedea *„lumina cea adevărată, a primi Duhul cel ceresc, a afla credința cea adevărată”*, este *„culmea vederii, a luminii și a comuniunii cu Dumnezeu”*. Acum putem cu adevărat să ieșim *„cu pace”* din biserică ducând pacea și darul lui Dumnezeu, primite la Liturghie, acasă și pretutindeni unde ne găsim.

9. Câteva concluzii și încheierea

Prin urmare, întreaga rânduială a slujbei ne descoperă faptul că Sfânta Liturghie este împlinirea pregătirii pentru Dumnezeiasca Euharistie iar Sfânta Euharistie este pogeul, punctul culminant și rațiunea de a fi a Sfintei Liturghii. Cu alte cuvinte, Sfânta Liturghie este o lucrare comună a întregii Biserici, o împreună înaintare spre unirea cu Iisus Hristos. De aceea orice manifestare a evlaviei individuale care face abstracție de slujbă (citirea unor rugăciuni, îngenunchieri etc.) sunt total nepotrivite. Împărtășirea credincioșilor în afara sfintei Liturghii ori catehizarea lor în afara Bisericii sunt niște excepții care nu se aplică decât în cazul bolnavilor. În restul cazurilor este o îndepărtare de la sensul autentic al slujbei. Participarea la Sfânta Liturghie se încununează, se împlinește și se desăvârșește prin Împărtășire. O Liturghie la care nu se cuminecă decât clericii își atinge doar în mică măsură scopul. De aceea idealul spre care trebuie să tindem este ca cei care participă la slujbă, având pregătirea potrivită, să se și împărtășească.

Note bibliografice:

- 1 Dionisie Areopagitul, *Despre Ierarhia Bisericească*, III,I, în *Opere Complete*, trad., introducere și note de Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Paideia, București 1996, p. 78.
- 2 Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Galeriu, *Mărturisirea dreptei credințe prin Sfânta Liturghie*, în «Ortodoxia», nr. 1/1981, p. 34.
- 3 Paul Evdokimov, *Rugăciunea în Biserica de Răsărit*, trad. de Carmen Bolocan, ed. Polirom, Iași, 1996, p. 155.
- 4 Pr. Prof. Univ. Dr. John Breck, *Puterea cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Editura IBMBOR, București, 1999, p. 9.
- 5 Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Doctrina luterană despre justificare și câteva reflecții ortodoxe*, în «Ortodoxia», nr. 4/1983, p. 507.
- 6 Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ființa Tainelor în cele trei confesiuni*, în «Ortodoxia», nr. 1/1956, p. 33.
- 7 Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Galeriu, *Preoția ca slujire a cuvântului*, în «Ortodoxia», nr. 2/1979, p. 311.
- 8 Rene Bornert, *Parole et Sacrement en perspective luthérienne et catholique*, în «Irenikon», nr. 1/1972, p. 49.
- 9 expresie tradusă în ultimele ediții ale Liturghierului cu jertfă duhovnicească
- 10 Pr. Prof. Univ. Dr. Boris Bobrinskoy, *Împărtășirea Sfântului Duh*, trad. de Măriuca și Adrian Alexandrescu, EIBMBOR, București, 1999, p.469; Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, LI, trad., studiu introductiv și note de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște în *Scrieri*, București, 1989, p. 110.
- 11 Pr. Prof. Univ. Dr. John Breck, *op. cit.*, p. 17.
- 12 Pr. Lect. Univ. Dr. Nicolae Dura, *Propovăduirea cuvântului și Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, EIBMBOR, București, 1998, p. 230.
- 13 Rene Bornert, *op. cit.*, p. 45.
- 14 Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ființa Tainelor ...*, p. 6.
- 15 Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Ică, *Modurile prezenței personale a lui Iisus Hristos și ale comuniunii cu El în Sfânta Liturghie și Spiritualitatea ortodoxă*, în *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, Sibiu, 1993, p. 352.
- 16 Arhim. Vasilios, *Intrarea în Împărăție. Elemente de trăire liturgică a tainei unității în Biserica Ortodoxă*, trad. de Pr. Prof. Dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1996, p. 34.
- 17 Pr. Prof. Univ. Dr. Boris Bobrinskoy, *op. cit.*, p.471.
- 18 Alexander Schmemmann, *Euharistia. Taina Împărăției*, trad. de Pr. Boris Răduleanu, Editura Anastasia, București, 1993, p. 74.
- 19 Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Galeriu, *Mărturisirea ...*, p. 38.
- 20 Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, I, trad. cit., p. 27.
- 21 *Ibidem*, I, p. 27-28.
- 22 Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Galeriu, *Mărturisirea ...*, p. 34.
- 23 Paul Evdokimov, *op. cit.*, p.158.
- 24 Pr. Prof. Univ. Dr. Alexander Schmemmann, *Pentru viața lumii. Sacramentele și Ortodoxia*, trad. de Pr. Prof. Univ. Dr. Aurel Jivi, Editura IBMBOR, București, 2001, p. 42.
- 25 Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza V mistagogică*, 4, în *Cateheze*, trad. de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2003, p. 360.
- 26 Alexander Schmemmann, *Euharistia*, p. 181.
- 27 *Ibidem*, p. 205.

- 28 Diac. Prof. Univ. Dr. N. Balca, *Importanța catehetică a Sfintei Liturghii*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1-2/1958, p. 207.
- 29 Arhimandritul Sofronie, *Despre temeiurile nevoinței ortodoxe*, trad. de Ierom. Rafail, Alba Iulia, 1994, p. 28.
- 30 Pr. Prof. Univ. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, p. 92.
- 31 Arhimandritul Sofronie, *Despre rugăciune*, trad. de Pr. Prof. Teoctist Caia, Mănăstirea Lainici, 1998, p. 84.
- 32 Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Constantin Buzescu, *Liturghia-centrul cultului ortodox*, în «Ortodoxia», nr. 1/1981, p. 45.
- 33 Ioannis Zizioulas, *Ființa eclesială*, trad. de Aurel Nae, Editura Bizantină, București, 1996, p. 217, n. 70.
- 34 Paul Evdokimov, *op. cit.*, p. 174.
- 35 Părintele Arhimandrit Teofil Părăian, *Lumini de gând*, Editura Antim, Cluj, 1997, p. 198.
- 36 *Viu este Dumnezeu. Catehism pentru familie*, trad. de Aurel Broșteanu și Părintele Galeriu, Editura Harisma, București, 1992, p. 363.
- 37 Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, I, trad. cit., p. 27.
- 38 A. Hamman, *Du symbole de la foi à l'anaphore eucharistique*, în *Kyriakon. Festschrift Johannes Quasten*, vol. II, Munster, 1970, p. 842.
- 39 J. Jungman, *Missarum Sollemnia*, vol. 2, Paris, 1952, p. 233-246.
- 40 Pr. Prof. Univ. Dr. Boris Bobrinskoy, *op. cit.*, p. 284.
- 41 Episcop Serafim Joantă, *Sfânta Liturghie*, în *Credința Ortodoxă și viața creștină*, Sibiu, 1992, p. 298.

Drd. Stelian Gomboș